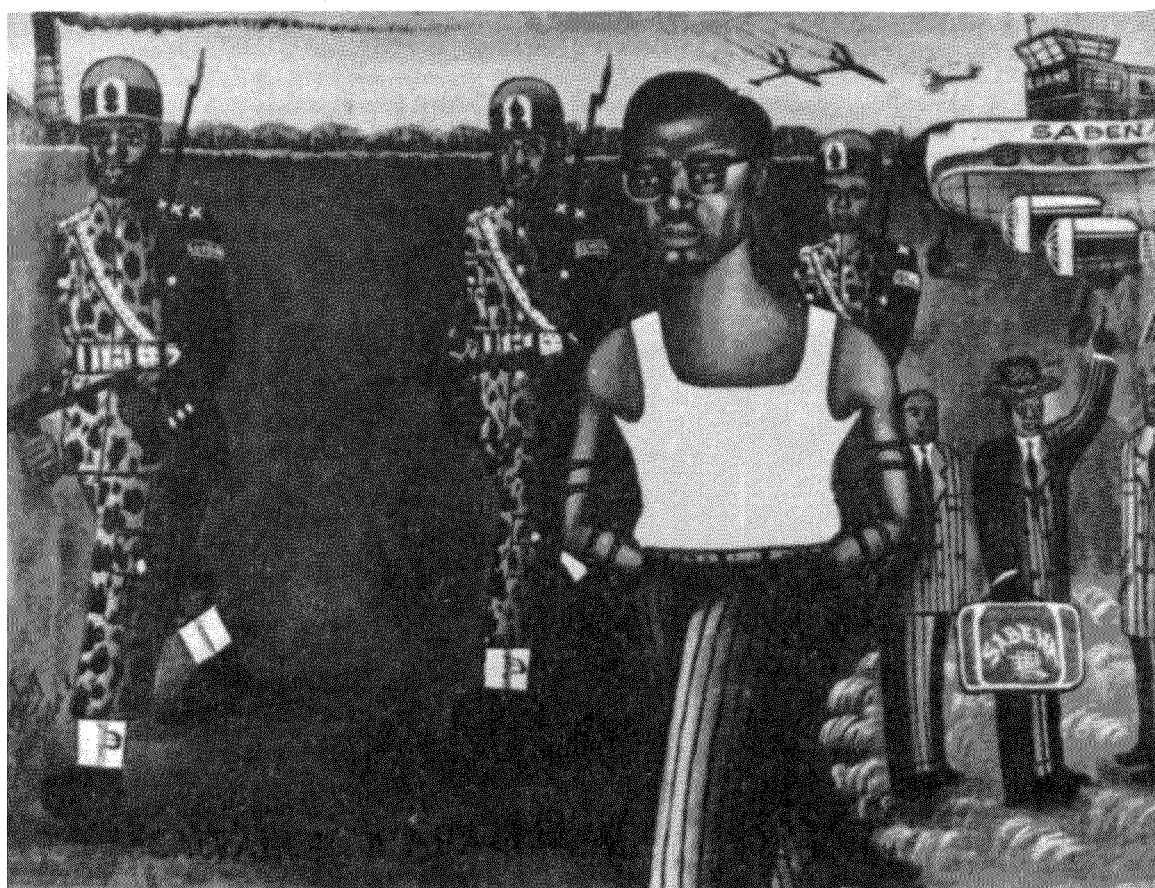

Tshibumba Kanta Matulu, Ο Γολγοθάς της Αφρικής, από τη σειρά τα πάθη του Πατρίς Λουμούμπα, Kipashi 1974

Για την Πανουργία του Ιμπεριαλιστικού Λόγου*

Ο πολιτισμικός ιμπεριαλισμός στηρίζεται στη δύναμη να καθολικεύει τις ιδιαιτερότητες, που συνδέονται με μια ξεχωριστή ιστορική παράδοση, προκαλώντας τη σύγχυση να αναγνωρίζονται σαν τέτοιες¹. Έτσι, ακριβώς όπως το 19ο αιώνα δημιουργήθηκε κάποιος αριθμός δήθεν φιλοσοφικών ερωτημάτων, που συζητιόνταν σαν καθολικά σ' όλη την Ευρώπη και πιο πέρα, όπως έβλεπε ο Fritz Ringer (1969), σχετικά με τις ιστορικές ιδιαιτερότητες (και συγκρούσεις) που αναφέρονταν στον ξεχωριστό κόσμο της γερμανικής παιδείας, έτσι και σήμερα πολλά θέματα, που προέρχονται απευθείας από τις διανοουμενίστικες αντιπαραθέσεις για την κοινωνική ιδιαιτερότητα της αμερικανικής κοινωνίας και των πανεπιστημίων της, έχουν επιβληθεί σ' όλο τον πλανήτη σε μια φαινομενικά ανιστόρητη μορφή. Αυτές οι *κοινοτοπίες*, με την αριστοτελική έννοια, ή οι θέσεις, με τις οποίες κάποιος μπορεί να επιχειρηματολογήσει αλλά για τις οποίες δεν μπορεί να πει τίποτε, ή, θέτοντάς το διαφορετικά, αυτές οι προϋποθέσεις της συζήτησης, που παραμένουν ασυζητήτες, οφείλουν το μεγαλύτερο μέρος της δύναμής τους να πείθουν στο γεγονός ότι, κυκλοφορώντας από ακαδημαϊκά συνέδρια μέχρι εμπορικά πετυχημένα βιβλία, από ημιλόγια περιοδικά μέχρι αξιολογήσεις ειδικών, από αναφορές επιτροπών μέχρι εξώφυλλα περιοδικών, είναι παρούσες οπουδήποτε ταυτοχρόνως, από το Βερολίνο μέχρι το Τόκιο κι από το Μιλάνο μέχρι το Μεξικό, υποστηρίζονται με δύναμη κι αναμεταδίδονται από εκείνα τα δήθεν ουδέτερα κανάλια που είναι διεθνείς οργανισμοί (σαν τον ΟΟΣΑ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και δεξαμενές σκέψης δημόσιας πολιτικής (σαν το Ινστιτούτο Adam Smith και το Ίδρυμα Saint-Simon)².

Ο Pierre Bourdieu είναι Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Collège de France και Διευθυντής Σπουδών στην École des hautes études en sciences sociales. Τα πιο πρόσφατα βιβλία του είναι το *La domination masculine* (Η Ανδρική Κυριαρχία) και το *Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market* (Πράξεις Αντίστασης: Εναντίον της Τυραννίας της Αγοράς).

Ο Loïc Wacquant είναι Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Berkeley κι Ερευνητής στο Κέντρο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνιολογία του Collège de France. Είναι συγγραφέας, μαζί με τον Pierre Bourdieu, του *An Invitation to Reflexive Sociology* (Πρόσκληση για Αυτοστοχαστική Κοινωνιολογία) και του υπό έκδοση *L'invention de l'Etat pénal en Amérique* (Η Ανακάλυψη του Ποινικού Κράτους στην Αμερική).

* Μετάφραση από τα αγγλικά του άρθρου των Pierre Bourdieu & Loïc Wacquant, «On the Cunning of Imperialist Reason», *Theory, Culture & Society*, Vol. 16(1) (1999), 41-58 (από τον Μωυσή Α. Μποντοινιόδη, Απρίλιος 2000). Το αγγλικό άρθρο αποτελεί μετάφραση του αρχικού γαλλικού άρθρου των Pierre Bourdieu & Loïc Wacquant, «Sur les ruses de la raison imperialiste», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 121-2 (1998), 109-18 (από τους Derek M. Robbins & Loïc Wacquant).

Η ουδετεροποίηση του ιστορικού πλαισίου, που προέρχεται από τη διεθνή κυκλοφορία των χειμένων κι από την αντίστοιχη λήθη των δημιουργουσών ιστορικών συνθηκών, παράγει μια φαινομενική καθολικοποίηση, η οποία ενθαρρύνεται περαιτέρω με το έργο της δημιουργίας κάποιας «θεωρίας». Ένα είδος φανταστικής αξιωματοποίησης, κατάλληλης να παράγει την αυταπάτη μιας καθαρής γένεσης, το παιχνίδι των προκαταρκτικών ορισμών και πορισμάτων, που αποσκοπούν στην αντικατάσταση της ενδεχομενικότητας των επικυρωμένων κοινωνιολογικών αναγκαιοτήτων από την εμφάνιση της λογικής αναγκαιότητας, τείνει να συσκοτίζει τις ιστορικές ρίζες ενός ολόκληρου συνόλου ερωτημάτων κι εννοιών, που έτσι θα ονομάζονται φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές, ιστορικές ή πολιτικές ανάλογα με το πεδίο αποδοχής. Καθολικοποιημένες με τον τρόπο αυτό ή παγκοσμιοποιημένες σε μια αυστηρά γεωγραφική έννοια με αυτό το ξερίζωμα, την ίδια στιγμή που απο-ιδιαιτεροποιούνται με τη δράση της λανθασμένης ρήξης που πραγματοποιεί τη διαμόρφωση της έννοιάς τους, αυτές οι κοινοτοπίες της μεγάλης νέας παγκόσμιας βουλγάτας, την οποία η ατέλειωτη επανάληψη των μίντια μετασχηματίζει σε μια παγκόσμια κοινή λογική, κατορθώνουν στο τέλος να μας κάνουν να ξεχάσουμε ότι έχουν τις ρίζες τους στις πολύπλοκες κι αντιφατικές πραγματικότητες μιας ιδιαίτερης ιστορικής κοινωνίας, τώρα συγκροτούμενες σιωπηλά σαν το μοντέλο για οτιδήποτε άλλο και σαν το μέτρο σύγκρισης όλων των πραγμάτων.

Για παράδειγμα, τέτοια είναι η περίπτωση της θολής και χαλαρής συζήτησης για τα «πολυ-πολιτιστικά» («multiculturalism»), ενός όρου που στην Ευρώπη έχει κυρίως χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει τον πολιτιστικό πλουραλισμό της κοινωνίας των πολιτών, ενώ στις ΗΠΑ αναφέρεται —ακόμη και με διαστρεβλωμένες και συγκεκαλυμμένες μορφές— στα συνεχιζόμενα παρεπόμενα του αποκλεισμού των μαύρων και στην κρίση του μύθου του «αμερικανικού ονείρου» σε σχέση με τη γενικευμένη αύξηση των ανισοτήτων τις δυο περασμένες δεκαετίες³. Αυτή είναι η κρίση που η λέξη «πολυ-πολιτιστικό» κρύβει με το να την περιορίζει τεχνητά μόνο στον αμερικανικό μικρόκοσμο και με το να την εκφράζει μ' ένα δήθεν «εθνικό» ιδίωμα, όταν το κύριο στοίχημα δεν είναι η αναγνώριση των περιθωριοποιημένων μορφών κουλτούρας από τις ακαδημαϊκές θεωρίες αλλά η πρόσβαση προς τους μηχανισμούς της (ανα-)παγωγής των μεσαίων και των ανώτερων τάξεων —και, πρωτίστως μεταξύ αυτών, προς το πανεπιστήμιο— στο πλαίσιο των μαζικών και πολύπλευρων κρατικών περικοπών⁴.

Από το παράδειγμα αυτό, μπορεί κανείς να δει ότι, μεταξύ των πολιτιστικών προϊόντων που τώρα διαχέονται σε παγκόσμια κλίμακα, τα πιο ύπουλα δεν είναι οι φαινομενικά συστηματικές θεωρίες (όπως του «τέλους της ιστορίας» ή της «παγκοσμιοποίησης») ή οι φιλοσοφικές απόψεις (ή εκείνες που αξιώνουν να είναι τέτοιες, σαν το «μεταμοντερνισμό»), καθώς αυτές είναι εύκολο να εντοπισθούν. Μάλλον είναι εκείνοι οι μεμονωμένοι και φαινομενικά τεχνικοί όροι, όπως «ευλυγισία» («flexibilité», ή το αγγλικό ισοδύναμό του, «employability»), οι οποίοι, επειδή συνοψίζουν και μεταφέρουν μια ολόκληρη φιλοσοφία της ατομικής και της κοινωνικής οργάνωσης, ταιριάζουν καλά να λειτουργούν σαν αληθινές πολιτικές λέξεις-κώδικες και ρητά (στην περίπτωση αυτή: η συρρίκνωση κι η αμαύρωση του κράτους, η μείωση της κοινωνικής προστασίας κι η αποδοχή της γενίκευσης της περιστασιακής και πρόσκαιρης εργασίας σαν κάτι το πεπωμένο, αν όχι και σαν ευεργέτημα).

Θα χρειασθούμε εδώ να αναλύσουμε, σ' όλες τις προϋποθέσεις και τις συνέπειές της,

την ισχυρά πολύσημη έννοια της «παγκοσμιοποίησης», η οποία έχει το αποτέλεσμα, αν όχι τη λειτουργία, να βυθίζει τις ενέργειες του ιμπεριαλισμού σ' έναν πολιτιστικό οικουμενισμό ή μια οικονομική μοιρολατρία και να κάνει τις διεθνείς σχέσεις ισχύος να εμφανίζονται σαν σχέσεις αναγκαιότητας. Χάρη σε μια συμβολική αναστροφή βασισμένη στην πολιτογράφηση των σχημάτων της νεοφιλελεύθερης σκέψης, της οποίας η κυριαρχία έχει επιβληθεί για περίπου 20 χρόνια τώρα, από τα αδυσώπητα ψαλιδίσματα των συντηρητικών δεξαμενών σκέψης και των συμμάχων της στα πολιτικά και τα δημοσιογραφικά πεδία (δείτε Dixon, 1997, Grémion, 1989, 1995, Smith, 1991), η αναδιαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων και των πολιτιστικών πρακτικών στις προηγμένες κοινωνίες κατά το πρότυπο των ΗΠΑ —θεμελιωμένη στην πτώχευση του κράτους, την εμπορευματοποίηση των δημόσιων αγαθών και τη γενίκευση της κοινωνικής ανασφάλειας— γίνεται σήμερα αποδεκτή μοιρολατρικά σαν το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της εξέλιξης των εθνών, όταν δε δοξάζεται μ' έναν άτολμο ενθουσιασμό, που ενστικτωδώς θυμίζει το ξελόγιασμα για την Αμερική που ξεσήκωσε το Σχέδιο Marshall σε μια ερειπωμένη Ευρώπη μισό αιώνα πριν⁵.

Έτσι, ένας αριθμός από σχετικά θέματα, που πρόσφατα εμφανίσθηκαν στην ευρωπαϊκή διανοουμενίστικη σκηνή κι ιδιαίτερα στη σκηνή του Παρισιού, έχουν διασχίσει τον Ατλαντικό μέσα σ' άπλετο φως ή έχουν εισαχθεί λαθραία κάτω από τη συγκάλυψη του αναζωογονημένου κύρους της επιρροής που χαίρουν τα προϊόντα της αμερικανικής έρευνας, όπως η «πολιτική ορθότητα» —παράδοξως χρησιμοποιούμενη, στους γαλλικούς διανοουμενίστικους κύκλους, σαν εργαλείο καταδίκης και καταπίεσης εναντίον κάθε ανατρεπτικής παρόρμησης, ιδίως φεμινιστικής ή ομοφυλοφιλικής— ή ο ηθικός πανικός για την «γκετοποίηση» των έτσι ονομαζόμενων γειτονιών των μεταναστών ή, πάλι, η ηθικολογία, που διεισδύει οπουδήποτε με μια ηθική άποψη της πολιτικής, της οικογένειας κ.λπ. κι οδηγεί σ' ένα είδος αποπολιτικοποίησης αρχών των κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων, τα οποία με τον τρόπο αυτό αποστερούνται της οποιασδήποτε αναφοράς σε κάθε μορφή εξουσίας, ή, τελικά, η αντίθεση, που έχει γίνει κανόνας σ' εκείνες τις περιοχές της διανοουμενίστικης σφαίρας κοντά στην πολιτιστική δημοσιογραφία, μεταξύ «μοντερνισμού» και «μεταμοντερνισμού», η οποία θεμελιωμένη σε μια εκλεκτική, συγκρητισμική και πολύ συχνά ανιστόρητη και πολύ προσηγορική επανα-ανάγνωση ενός σώματος Γάλλων και Γερμανών συγγραφέων, είναι στη διαδικασία να επιβληθεί με την αμερικανική μορφή της στους ίδιους τους Ευρωπαίους⁶.

Θα χρειαζόταν να δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή και να εξετάζαμε με κάποια λεπτομέρεια τη συζήτηση που πρόσφατα αντιπαραθέτει τους «φιλελεύθερους» με τους «κοινωνιστές» - «communitarians»⁷ (λέξεις απευθείας αντιγραμμένες κι όχι μεταφρασμένες από τα αγγλικά) σαν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των επιδράσεων της λανθασμένης ρήξης και της λανθασμένης καθολικοποίησης, οι οποίες παράγονται από μια μετατόπιση στο μητρώο της γλώσσας που εγείρει φιλοσοφικές αξιώσεις: Άρθρο: θεμελιακοί ορισμοί που σηματοδοτούν μια φαινομενική ρήξη με τις ιστορικές ιδιαιτερότητες, οι οποίες υποβιβάζονται στο υπόβαθρο της σκέψης του ιστορικά τοποθετημένου και χρονικά παρωχημένου διανοητή (για παράδειγμα, πώς μπορεί κανείς να μη δει, όπως έχει προταθεί πολλές φορές, ότι ο δογματικός χαρακτήρας του επιχειρήματος του Rawls για την προτεραιότητα των βασικών ελευθεριών εξηγείται από το γεγονός ότι αυτός αποδίδει σιωπηρά στα μέρη της αρχικής κατάστα-

Williamson, 1980). Στην περίπτωση αυτή ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια διαίρεση, που είναι κοντύτερα σ' εκείνη μεταξύ οριστικά υποταγμένων και οροθετημένων καστών (η απόδειξη είναι το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό διαφυλετικών γάμων: λιγότερες από 2% Αφρικο-Αμερικανίδες κάνουν «μεικτούς» γάμους, αντίθετα με τις μισές περίπου γυναίκες λατινο-αμερικανικής ή ασιατικής καταγωγής): μια διαίρεση σε κάστες, που πασχίζει κανείς να κρύψει με το να τη βυθίσει μέσα στον κόσμο των διαχωριστικών οραμάτων, που «ανα-θεωρούνται» μέσα από φακούς φτιαγμένους στις ΗΠΑ και διαμέσου της «παγκοσμιοποίησης».

Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε το γεγονός ότι «θεωρίες φυλετικών σχέσεων», που δεν είναι τίποτε άλλο παρά ανεπαρκώς συλλαμβανόμενες μεταμορφώσεις, αδιάκοπα ανακαινισμένες κι εκσυγχρονισμένες για να ταιριάζουν με τα τρέχοντα ενδιαφέροντα, των πιο συχνά χρησιμοποιημένων φυλετικών στερεοτύπων, που είναι απλώς οι κύριες δικαιολογήσεις της επικυριαρχίας των λευκών πάνω στους μαύρους¹¹ σε μια κοινωνία, μπορούν σιωπηλά (και κάποτε απερίφραστα) να αναδεικνύονται στη θέση του καθολικού προτύπου, διά του οποίου κάθε κατάσταση εθνικής επικυριαρχίας πρέπει να αναλυθεί και να μετρηθεί;¹² Το γεγονός ότι αυτή η φυλετική (και ρατσιστική) κοινωνιοδικία (sociodicy) μπόρεσε να «παγκοσμιοποιηθεί» στη σύγχρονη περίοδο, χάνοντας έτσι τα εξωτερικά της χαρακτηριστικά της νομιμοποίησης της γλώσσας για εσωτερική ή τοπική χρήση, είναι αναμφίβολα μια από τις πιο εκπληκτικές αποδείξεις της συμβολικής επικυριαρχίας κι επιρροής, που ασκείται από τις ΗΠΑ πάνω σε κάθε είδος ακαδημαϊκής ή ημι-ακαδημαϊκής παραγωγής, κυρίως μέσω της εξουσίας καθιέρωσης που κατέχουν και μέσω των υλικών και συμβολικών οφελών, τα οποία οι ερευνητές στις κυριαρχούμενες χώρες αποκομίζουν από μια περισσότερο ή λιγότερο αλαζονική ή συγκρατημένη προσκόλληση στο μοντέλο που παράγεται από τις ΗΠΑ. Γιατί μπορεί κανείς να πει, όπως ο Thomas Bender (1997: 7), ότι τα προϊόντα της αμερικανικής έρευνας έχουν αποκτήσει «ένα διεθνές ανάστημα και μια δύναμη έλξης» που είναι συγκρίσιμη μ' εκείνα «του αμερικανικού σινεμά, της μουσικής ποπ, του λογισμικού των υπολογιστών και του μπάσκετμπολ»¹³. Πράγματι, η συμβολική βία ποτέ δε χρησιμοποιείται παρά μόνο μαζί με μια μορφή κάποιας (βεβιασμένης) συνεννοχής από το μέρος αυτών που ενδίδουν σ' αυτή: η «παγκοσμιοποίηση» των θεμάτων των αμερικανικών κοινωνικών δοξασιών ή της περισσότερο ή λιγότερο εξαγνισμένης μεταγραφής τους σε μια ημι-ακαδημαϊκή γλώσσα δε θα ήταν δυνατή χωρίς τη συνεργασία, συνειδητή ή ασυνειδητή, όλων των αμέσως ή εμμέσως ενδιαφερομένων, των *passeurs*, των «μεταφορέων» και των εισαγωγέων των επώνυμων ή των κίβδηλων πολιτιστικών προϊόντων (εκδοτών, διευθυντών πολιτιστικών ιδρυμάτων, όπως μουσείων, οπερών, γκαλερί, περιοδικών κ.λπ.), οι οποίοι, στην ίδια τους τη χώρα ή στις χώρες στόχου, εκθέτουν και διαδίδουν, συχνά με καλή πίστη, τα αμερικανικά πολιτιστικά προϊόντα και κάθε αμερικανικό πολιτιστικό κύρος, που, χωρίς να έχει πλήρως εναρμονισθεί, συνοδεύει, ενορχηστρώνει και κάποτε ακόμη κι οργανώνει τη διαδικασία της συλλογικής μεταστροφής προς τη νέα συμβολική Μέκκα¹⁴.

Αλλά όλοι αυτοί οι μηχανισμοί, που συνεπάγονται τη διευκόλυνση της πραγματικής «παγκοσμιοποίησης» των αμερικανικών προβλημάτων, επαληθεύοντας, έτσι, την αμερικανο-κεντρική πεποίθηση στην «παγκοσμιοποίηση», που γίνεται κατανοητή, με απλά λόγια, σαν η αμερικανοποίηση του δυτικού κόσμου και, μ' επέκταση προς τα έξω, όλου του πλανήτη, αυτοί οι μηχανισμοί δεν αρκούν για να εξηγήσουν την τάση της αμερικανικής κοσμο-

αντίληψης, ακαδημαϊκής ή ημι-ακαδημαϊκής, να επιβληθεί σαν καθολική άποψη, ειδικώς σ' ό,τι αφορά θέματα, όπως της «φυλής», όπου η ιδιαιτερότητα της αμερικανικής κατάστασης είναι ιδιαίτερα ολοφάνερη κι ιδιαίτερα μακριά από το να είναι παραδειγματική. Θα έπρεπε κανείς προφανώς να επικαλεσθεί εδώ τον κινητήριο ρόλο που παίζουν τα κύρια αμερικανικά φιλανθρωπικά κι ερευνητικά ιδρύματα στη διάχυση των κοινωνικών δοξασιών των ΗΠΑ μέσα στο βραζιλιάνικο ακαδημαϊκό χώρο στο επίπεδο και των αναπαράστάσεων και των πρακτικών. Έτσι, το Ίδρυμα Rockefeller και παρόμοιοι οργανισμοί χρηματοδοτούν ένα πρόγραμμα για τη «Φυλή και την Εθνικότητα» στο Ομοσπονδιακό Πανεπιστήμιο του Ρίο ντε Τζανέιρο καθώς και στο Κέντρο για τις Αφρικανο-Ασιατικές Σπουδές του πανεπιστημίου Candido Mendes (και του περιοδικού του *Estudos Afro-Asiáticos*), για να ενθαρρύνουν τις ανταλλαγές των ερευνητών και των φοιτητών. Αλλά το διανοουμενίστικο ρεύμα ρέει μόνο σε μια διεύθυνση. Και, σαν συνθήκη για τη βοήθειά του, το Ίδρυμα Rockefeller απαιτεί όπως οι ερευνητικές ομάδες ικανοποιούν τα κριτήρια των ΗΠΑ για «ενισχυτική δράση» («affirmative action»), τα οποία θέτουν αξεπέραστα προβλήματα, επειδή, όπως έχουμε δει, η εφαρμογή της διχοτομίας λευκών/μαύρων στη βραζιλιάνικη κοινωνία είναι, για να πούμε το λιγότερο, επικίνδυνη.

Δίπλα στο ρόλο των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, πρέπει τελικά να συμπεριλάβουμε τη διεθνοποίηση των ακαδημαϊκών εκδοτικών οίκων μεταξύ των παραγόντων, που έχουν συνεισφέρει στη διάχυση της «σκέψης των ΗΠΑ» στις κοινωνικές επιστήμες. Η αυξανόμενη συνένωση των εκδοτικών εταιρειών των ακαδημαϊκών βιβλίων στην αγγλική γλώσσα (που τώρα πουλιούνται, συχνά από τους ίδιους οίκους στις ΗΠΑ, στις διάφορες χώρες της πρώην Βρετανικής Κοινοπολιτείας αλλά κι επίσης στα μικρότερα, πολυγλωσσικά, έθνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως στη Σουηδία και τις Κάτω Χώρες, και στις κοινωνίες που πιο πολύ άμεσα εκτίθενται στην αμερικανική πολιτιστική επικυριαρχία) κι η διάβρωση του συνόρου μεταξύ ακαδημαϊκών κι εμπορικών εκδοτικών εταιρειών έχουν βοηθήσει την ενθάρρυνση της επιβολής σε κυκλοφορία όρων, θεμάτων και τρόπων με ισχυρή (πραγματική ή προσδοκούμενη) αγοραστική έλξη, τα οποία με τη σειρά τους οφείλουν την ελκτική τους δύναμη απλώς στο γεγονός της πολύ εκτεταμένης διάχυσής τους. Για παράδειγμα, ο Basil Blackwell, ο μεγάλος, ημι-εμπορικός και ημι-ακαδημαϊκός εκδοτικός οίκος (αυτό που οι Αγγλο-Σάξονες ονομάζουν «διασταυρωμένο τύπο» - «crossover press»), δε διστάζει να επιβάλλει τους τίτλους στους συγγραφείς τους, για να βρισκονται σε συμφωνία μ' αυτή τη νέα πλανητική κοινή λογική, για τη σφυρηλάτηση της οποίας συμβάλλει με το να την απηχεί. Μια τέτοια είναι η περίπτωση με τη συλλογή χειμένων για τις νέες μορφές της αστικής φτώχειας στην Ευρώπη και την Αμερική, που συγκέντρωσε ο Ιταλός κοινωνιολόγος Enzo Mingione: φόρεσε τον τίτλο *Urban Poverty and the Underclass* —Αστική Φτώχεια και «Κάτω Τάξη»— (1996) αντίθετα με τη γνώμη και την επιθυμία του επιμελητή της και πολλών από τους συνεισφέροντες συγγραφείς, δεδομένου ότι ολόκληρο το βιβλίο αποσκοπεί να αποδείξει την κενότητα της έννοιας της «κάτω τάξης» («underclass») —αρνούμενος μάλιστα ο Blackwell να βάλει τη λέξη σ' εισαγωγικά¹⁵. Αντιμέτωπος με την εντελώς έκδηλη διστακτικότητα των συγγραφέων του, είναι πανεύκολο για τον Basil Blackwell να ισχυρισθεί ότι ένας δελεαστικός τίτλος είναι ο μόνος τρόπος να αποφευχθεί μια ψηλή τιμή πώλησης, που οπωσδήποτε θα σκότωνε το εν λόγω βιβλίο. Έτσι, είναι οι αποφάσεις για το καθαρό μάρκετινγκ του βιβλίου που προσα-

νατολίζουν την έρευνα και την πανεπιστημιακή διδασκαλία προς την κατεύθυνση της ομογενοποίησης και της υποταγής στη μόδα που έρχεται από την Αμερική, όταν δεν κατασκευάζονται συλλήβδην «κλάδοι», όπως οι Πολιτιστικές Σπουδές (Cultural Studies), αυτή η νοθογενής περιοχή, γεννημένη στην Αγγλία του 1970, που οφείλει τη διεθνή διάδοσή της (το σύνολο, δηλαδή, της ύπαρξής της) σε μια πετυχημένη εκδοτική πολιτική. Έτσι, το γεγονός, για παράδειγμα, ότι αυτός ο «κλάδος» δεν υπάρχει σε γαλλικά πανεπιστήμια και διανοουμενίστικους χώρους, δεν εμπόδισε τον Routledge να εκδώσει μια συλλογή με τίτλο *Γαλλικές Πολιτιστικές Σπουδές*, ακολουθώντας το μοντέλο των *Βρετανικών Πολιτιστικών Σπουδών* (ενώ υπάρχουν επίσης τόμοι *Γερμανικών Πολιτιστικών Σπουδών* και *Ιταλικών Πολιτιστικών Σπουδών*). Και μπορεί κανείς να προβλέψει ότι, εξαιτίας της αρχής της εθνικο-εκδοτικής παρθενογένεσης, που είναι της μόδας σήμερα, σύντομα μπορεί να δούμε στα βιβλιοπωλεία κάποιο εγχειρίδιο *Γαλλο-Αραβικών Πολιτιστικών Σπουδών*, ασορτί με το ξαδέρφι του από την άλλη μεριά του καναλιού, τις *Μαύρες Βρετανικές Πολιτιστικές Σπουδές*, που εμφανίστηκαν το 1977 (αλλά τα στοιχήματα παίζονται ακόμη για το αν ο Routledge θα αποτολμήσει τις *Γερμανο-Τουρκικές Πολιτιστικές Σπουδές*).

Αλλά ακόμη κι αν όλοι αυτοί οι παράγοντες συνυπολογιστούν, δεν μπορούν να εξηγήσουν την ηγεμονία που η παραγωγή των ΗΠΑ ασκεί πάνω στη διανοουμενίστικη παγκόσμια αγορά. Εδώ είναι που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας το ρόλο ορισμένων από εκείνους, που είναι υπεύθυνοι για τις εννοιολογικές «εισαγωγές-εξαγωγές», για εκείνους τους μυστικοποιημένους μυστικοποιητές, που μπορούν να μεταφέρουν, χωρίς να το ξέρουν, το κρυμμένο —και συχνά καταραμένο— μέρος των πολιτιστικών προϊόντων που θέτουν σε κυκλοφορία. Πράγματι, τι πρέπει να σκεφθούμε για εκείνους τους Αμερικανούς ερευνητές που ταξιδεύουν στη Βραζιλία για να ενθαρρύνουν τους ηγέτες του *Movimento Negro* να υιοθετήσουν την τακτική του Αφρικό-Αμερικανικού Κινήματος Πολιτικών Δικαιωμάτων και να καταδικάσουν την κατηγορία των *pardo* (έναν ενδιάμεσο όρο μεταξύ των *branco*, λευκών, και *preto*, μαύρων, που προσδιορίζει άτομα μεικτής φυσικής εμφάνισης), για να κινητοποιήσουν όλους τους Βραζιλιάνους αφρικανικής καταγωγής στη βάση μιας διχοτομικής αντίθεσης μεταξύ «Αφρικό-Βραζιλιάνων» και «λευκών», την ίδια στιγμή που στις ΗΠΑ τα άτομα μεικτής καταγωγής, συμπεριλαμβανομένων και των ονομαζόμενων «μαύρων», κινητοποιούνται για να αποκτήσουν από το αμερικανικό κράτος (αρχίζοντας από το Γραφείο Απογραφής) την επίσημη αναγνώριση των Αμερικανών «μεικτής φυλής» σταματώντας τη διά της βίας κατηγοριοποίησή τους κάτω από τη μοναδική ετικέτα του «μαύρου» (DaCosta, 1999, Spencer, 1997); Μια τέτοια παραφωνία μάς δικαιολογεί να σκεφτούμε ότι η πρόσφατη αλλά κι απρόσμενη ανακάλυψη της «παγκοσμιοποίησης της φυλής» (Winant, 1994, 1995) προέρχεται, όχι από μια ξαφνική σύγκλιση των μορφών της εθνοφυλετικής επικράτησης στις διάφορες χώρες, αλλά από τη σχεδόν παγκοσμιοποίηση μιας *λαϊκής έννοιας* της «φυλής», που δημιουργείται στις ΗΠΑ, σαν αποτέλεσμα της παγκόσμιας εξαγωγής των ακαδημαϊκών κατηγοριών, που παράγονται στις ΗΠΑ.

Το ίδιο μάθημα μπορεί να βγει κι από τη διεθνή διάχυση της αληθούς ή ψευδούς έννοιας της «κάτω τάξης» («*underclass*»), η οποία, σαν αποτέλεσμα μιας διηπειρωτικής *αλλοδοξασίας*, έχει εισαχθεί από εκείνους τους κοινωνιολόγους του παλιού κόσμου, που σφοδρά επιθυμούν να βιώσουν μια δεύτερη διανοουμενίστικη ενότητα κάνοντας σέρφινγκ πάνω

στο κύμα της δημοτικότητας για τις έννοιες που είναι «κατασκευασμένες στην Αμερική»¹⁶. Για να συνοψίσουμε γρήγορα, οι Ευρωπαίοι ερευνητές ακούν «τάξη» και πιστεύουν ότι η αναφορά γίνεται σε μια νέα θέση στη δομή του αστικού κοινωνικού χώρου, ενώ οι Αμερικανοί συνάδελφοί τους ακούν «κάτω» και σκέφτονται ένα σωρό από επικίνδυνους κι ανήθικους ανθρώπους σε μια καθαρά βικτοριανή και ρατσιστοειδή προοπτική. Αλλά ο Paul Peterson, διακεκριμένος καθηγητής πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Harvard και διευθυντής της Επιτροπής Έρευνας για την Αστική «Κάτω Τάξη» του Συμβουλίου Ερευνών στην Κοινωνική Επιστήμη (πάλι χρηματοδοτούμενο από τα Ιδρύματα Rockefeller και Ford), δεν αφήνει κανένα έδαφος για αβεβαιότητα ή ασάφεια, όταν συνοψίζει μ' επιδοκιμασία τα πορίσματα ενός σημαντικού συνεδρίου για την «κάτω τάξη», που έγινε στο Σικάγο το 1990, χρησιμοποιώντας εκφράσεις που σχεδόν δεν επιδέχονται κανένα σχολιασμό:

...η «τάξη» είναι το λιγότερο ενδιαφέρον μέρος της λέξης («underclass»). Μολονότι συνεπάγεται μια σχέση μεταξύ μιας κοινωνικής ομάδας και μιας άλλης, οι όροι αυτής της σχέσης αφήνονται χωρίς να ορισθούν μέχρι να συνδικασθούν με την κοινή λέξη «κάτω»... το «κάτω» υπονοεί αυτό που βρίσκεται χαμηλά, το παθητικό κι ενδοτικό, αλλά ταυτόχρονα και το κακόηθιμο, το επικίνδυνο, το αποδιοργανωμένο, το σκοτεινό, το διαβολικό κι ακόμη και το καταχθόνιο. Όμως, πέρα από αυτά τα ατομικά χαρακτηριστικά, υπονοεί υποτεγή, κατωτερότητα κι αποστέρηση (Jencks and Peterson, 1991: 3).

Σε κάθε εθνικό διανοομενίστικο χώρο, οι μεταφορείς ή «*passeurs*» (κάποτε μόνο ένας, κάποτε πολλοί) έχουν περάσει μπροστά να αναλάβουν αυτό τον ακαδημαϊκό μύθο και να αναδιατυπώσουν μ' αυτούς τους αλλοτριωμένους όρους το ερώτημα των σχέσεων μεταξύ φτώχειας, μετανάστευσης και διαχωρισμών στη χώρα τους. Χάνει κανείς το μέτρο των άρθρων κι εργασιών που φιλοδοξούν να αποδείξουν —ή, κάτι που είναι σχεδόν ισοδύναμο, να απορρίψουν— με περίτεχνη θετικιστική επιμέλεια, την ύπαρξη αυτής της «ομάδας» σ' αυτή και σ' εκείνη την κοινωνία, πόλη ή γειτονιά, στη βάση εμπειρικών δεικτών σιγνά κακώς κατασκευασμένων και κακώς αλληλοσχετιζόμενων (για να δώσουμε μόνο τρία παραδείγματα μεταξύ πολλών, δείτε Dangschat, 1994, Rodant, 1992, Whelm, 1996). Το να θέσουμε το ερώτημα για το αν υπάρχει μια «κάτω τάξη» (όρο που κάποιοι Γάλλοι κοινωνιολόγοι δε δίστασαν να τον μεταφράσουν σαν «*sous-classe*» —«υπο-τάξη»— χωρίς αμφιβολία προσβλέποντας στην εισαγωγή της έννοιας των «υπ-ανθρώπων» —«*sous-hommes*», «*Untermensch*») στο Λονδίνο, τη Λυόν, το Λέιντεν ή τη Λισαβόνα, ισοδυναμεί τουλάχιστον με το να υποθέσουμε ότι αφενός ο όρος είναι προικισμένος με την ελάχιστη αναλυτική συνοχή κι αφετέρου ότι μια τέτοια «ομάδα» στην πραγματικότητα υπάρχει στις ΗΠΑ¹⁷. Αλλά, ο ημιδημοσιογραφικός και ημι-ακαδημαϊκός όρος της «κάτω τάξης» είναι κενός σημαντικής συνοχής όπως και κοινωνικής ύπαρξης. Ο αντιφατικός πληθυσμός, που οι Αμερικανοί ερευνητές συνήθως επανα-ομαδοποιούν κάτω από αυτό τον όρο —αποδέκτες κοινωνικής πρόνοιας και για πολλά χρόνια άνεργοι, ανύπαντρες μητέρες, οικογένειες μ' ένα γονέα, απορρίμματα του σχολικού συστήματος, εγκληματίες και μέλη συμμοριών, ναρκομανείς κι άστεγοι, όταν δεν αναφέρονται χοντρικά σ' όλους τους κατοίκους του γκέτο— οφείλουν τον κοινό συνυπολογισμό τους σ' αυτή την πολυσύλλεκτική κατηγορία σ' ένα και μοναδικό γεγονός: γίνονται αντιληπτοί σαν οι ζώντες αρνητές του «αμερικανικού ονείρου» της ατομικής επι-

τυχίας. Η συγγενική «έννοια» του «αποκλεισμού» συνήθως χρησιμοποιείται στη Γαλλία και σ' ένα αυξανόμενο πλήθος άλλων ευρωπαϊκών χωρών (αξιοσημείωτα κάτω από την επιρροή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) στην τομή των πολιτικών, δημοσιογραφικών κι επιστημονικών πεδίων με παρόμοιες λειτουργίες εγκατάλειψης των ιστορικών και των πολιτικών στοιχείων. Μ' όλα αυτά παίρνουμε μια ιδέα της κενολογίας του εγγειώματος επανα-μετάφρασης μιας ανύπαρκτης έννοιας σε μια άλλη το ίδιο αναξιόπιστη (Herein, 1993).

Πράγματι, η «κάτω τάξη» δεν είναι παρά μια φανταστική ομάδα, που παράγεται στα χαρτιά από τις πρακτικές ταξινόμησης εκείνων των μελετητών, δημοσιογράφων κι άλλων σχετικών ειδικών, στις προσπάθειές τους για το μανάτζμεντ των φτωχών (μαύρων των πόλεων), οι οποίοι συμμερίζονται την πεποίθησή τους στην ύπαρξη της λόγω του ότι έτσι κάποιιοι απ' αυτούς παίρνουν μια ανανεωμένη επιστημονική νομιμοποίηση και κάποιοι άλλοι εκμεταλλεύονται ένα πολιτικά κι εμπορικά προσοδοφόρο θέμα (Wacquant, 1996a). Άτοπη κι ακατάλληλη για την αμερικανική περίπτωση, η εισαγόμενη έννοια δεν προσθέτει τίποτε στη γνώση των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Κι αυτό γιατί οι υπηρεσίες κι οι μέθοδοι για τη διαχείριση της δυστυχίας είναι πέρα για πέρα αντιφατικές στις δυο πλευρές του Ατλαντικού, για να μην αναφέρουμε διαφορές στις εθνικές διαιρέσεις και τις αντίστοιχες πολιτικές καταστάσεις¹⁸. Συνεπώς, οι «προβληματικοί πληθυσμοί» ούτε ορίζονται ούτε διαπραγματεύονται με τον ίδιο τρόπο στις ΗΠΑ και στις διάφορες χώρες του Παλιού Κόσμου. Αλλά το εκπληκτικότερο από όλα είναι το γεγονός ότι, συμβαδίζοντας με το παρόδοξο που ήδη συναντήσαμε σε σχέση μ' άλλες ψεύτικες έννοιες της παγκοσμιοποιημένης βουλγάτας, η έννοια της «κάτω τάξης», που μας έχει έρθει από την Αμερική, στην πραγματικότητα έχει γεννηθεί στην Ευρώπη, όπως κι η έννοια του γκέτο, για τη συσκότιση της οποίας χρησιμεύει, λόγω της αυστηρής πολιτικής λογοκρισίας που ασκείται στην έρευνα για τις αστικές και φυλετικές ανισότητες στις ΗΠΑ. Ήταν ο οικονομολόγος Gunnar Myrdal που έφτιαξε τον όρο στα 1970, με βάση το σουηδικό *onderklass* (Myrdal, 1963). Αλλά τότε ο σκοπός του ήταν να περιγράψει τη διαδικασία της περιθωριοποίησης των κατώτερων τμημάτων της εργατικής τάξης στις πλούσιες χώρες για να κριτικάρει την ιδεολογία της γενικευμένης αστικοποίησης στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Μπορεί κανείς να δει εδώ πόσο δυσνόητα το πέραςμα από την Αμερική μπορεί να μετασχηματίσει μια ιδέα: από δομική έννοια που στόχευε να αμφισβητήσει την κυρίαρχη αναπαράσταση της κοινωνίας, αναδύεται μια κατηγορία που αναφέρεται στη συμπεριφορά κι είναι τέλεια ταιριαστή για να ενισχύσει αυτή την αναπαράσταση, επιρρίπτοντας στην «αντι-κοινωνική» συμπεριφορά αυτών που βρίσκονται στην περισσότερη μειονεκτική θέση την ευθύνη για τη δική τους αποστέρηση.

Οι παρεξηγήσεις αυτές εν μέρει οφείλονται στο γεγονός ότι οι δια-ατλαντικοί «μεταφορείς» των διαφόρων εισαγόμενων διανοουμενίστικων πεδίων, οι οποίοι παράγουν, αναπαράγουν και κυκλοφορούν όλα αυτά τα (ψεύτικα) προβλήματα, ενώ κατά τη διαδικασία εισπράττουν το φόρο για τα «μερίδιά» τους από το υπηρετούμενο υλικό ή τα συμβολικά οφέλη, εκτίθενται σε μια διπλή ετερονομία λόγω της τοποθέτησής τους και της ακαδημαϊκής και πολιτικής ιδιοσυστασίας τους. Από τη μια μεριά, είναι στραμμένοι προς την Αμερική, την υποτιθέμενη πατρίδα της κοινωνικής κι επιστημονικής (μετα-)«νεοτερικότητας», αλλά οι ίδιοι είναι εξαρτώμενοι από τους Αμερικανούς μελετητές, που εξάγουν διανοουμενίστικα προϊόντα (συχνά λερωμένα και ξεθωριασμένα) στο εξωτερικό, γιατί συνήθως δεν έχουν

άμεση κι ειδική γνώση των αμερικανικών ινστιτούτων και θεσμών. Από την άλλη μεριά, κλίνουν προς τη δημοσιογραφία, προς τα θέλγητρα που προσφέρει και την άμεση επιτυχία που εξασφαλίζει και, συνεπώς, προς τα θέματα που ξεφτυνούν στην τομή των πεδίων των μίντια και της πολιτικής, ακριβώς στο σημείο της μέγιστης απόδοσης στις εξωτερικές αγορές (όπως θα μπορούσε να δείχθει με μια απαρίθμηση των αυτάρεστων ανασκοπήσεων, τις οποίες οι εργασίες τους παίρνουν σε περιοδικά μαζικής κυκλοφορίας). Από εκεί απορρέει η προτίμησή τους για «χαλαρές» (*soft*) προβληματικές, ούτε πραγματικά δημοσιογραφικές (καλλωπίζονται με έννοιες) ούτε πλήρως επιστημονικές (υπερηφανεύονται ότι βρίσκονται σε συμβίωση με τις «απόψεις των δραστών»), οι οποίες δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ημι-ακαδημαϊκή επανα-μετάφραση των κύριων κοινωνικών προβλημάτων της καθημερινότητας σε κάποιο ιδίωμα, που εισάγεται από τις ΗΠΑ (εθνικότητα, ταυτότητα, μειονότητα, κοινότητα, κατάτμηση κ.λπ.), κι οι οποίες ακολουθούν η μια την άλλη σύμφωνα με κάποια (δια)τάξη και ρυθμό που υπαγορεύεται από τα μίντια: οι νεολαίοι των προαστίων (*banlieue*), η ξενοφοβία της παρακμάζουσας εργατικής τάξης, το απροσάρμοστο των μαθητών γυμνασίων και φοιτητών πανεπιστημίων, η αστική βία κ.ο.κ. Αυτοί οι κοινωνιολόγοι-δημοσιογράφοι, πάντα έτοιμοι και πρόθυμοι να σχολιάσουν τις τρέχουσες υποθέσεις και κάθε ονομαζόμενο «κοινωνικό γεγονός» («*fait de société*») σε μια γλώσσα εύκολα προσβάσιμη και «νεοτεριστική», και, επομένως, συχνά θεωρούμενοι ως θολά προοδευτικοί (σε σχέση με τους «αρχαίσιμους» της κλασικής ευρωπαϊκής σκέψης), συνεισφέρουν μ' έναν ιδιαίτερα παράδοξο τρόπο στην επιβολή ενός οράματος του κόσμου, το οποίο, παρά τις εμφανειακές εμφανίσεις, δεν είναι καθόλου ασυμβίβαστο μ' εκείνα που παράγονται και μεταφέρονται από τις μεγάλες διεθνείς δεξαμενές σκέψης, που λιγότερο ή περισσότερο ευθέως είναι συνδεδεμένες με τις σφαίρες της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας.

Όσο για εκείνους στις ΗΠΑ που, συχνά χωρίς να το αντιλαμβάνονται, εμπλέκονται σ' αυτή την τεράστια επιχείρηση πολιτιστικών εισαγωγών-εξαγωγών, αυτοί κατέχουν στο μεγαλύτερο μέρος κυρίαρχες θέσεις στο αμερικανικό πεδίο της εξουσίας κι ακόμη και στο διεθνές πεδίο. Ακριβώς όπως τα προϊόντα της αμερικανικής μεγάλης πολιτιστικής βιομηχανίας, σαν την τζαζ ή τη ραπ, ή της πλέον ευρέως διαδεδομένης μόδας για τρόφιμα και ρούχα, σαν τα τζιν, οφείλουν ένα μέρος του σχεδόν παγκόσμιου γοήτρου που ασκούν στη νεολαία στο γεγονός ότι παράγονται και φοριούνται από υποταγμένες μειονότητες (δείτε Fantasia, 1994), έτσι, και τα θέματα της βουλγάτας του νέου κόσμου χωρίς αμφιβολία αντλούν μια ικανή ποσότητα της συμβολικής αποτελεσματικότητάς τους από το γεγονός ότι, με την υποστήριξη ειδικών από κλάδους που θεωρούνται περιθωριακοί ή ανατρεπτικοί, όπως οι Πολιτιστικές Σπουδές, οι Σπουδές των Μειονοτήτων, οι Σπουδές των Ομοφυλοφίλων ή οι Γυναικείες Σπουδές, αποκοτούν, στα μάτια των συγγραφέων από τις πρώην ευρωπαϊκές αποικίες, για παράδειγμα, το δέλεαρ των μηνυμάτων της απελευθέρωσης. Πράγματι, ο πολιτιστικός ιμπεριαλισμός (αμερικανικός ή άλλος) ποτέ δεν επιβάλλεται καλύτερα παρά όταν υπηρετείται από προοδευτικούς διανοούμενους (ή από «έγχρωμους διανοούμενους» στην περίπτωση των φυλετικών ανισοτήτων), που θα εμφανίζονταν υπεράνω υποψίας για να προωθήσουν τα ηγεμονικά συμφέροντα της χώρας εναντίον της οποίας στρέφουν τα όπλα της κοινωνικής κριτικής. Έτσι, τα διάφορα άρθρα που περιέχονται στο τεύχος του καλοκαιριού του 1996 του περιοδικού *Dissent*, φερέφωνου της δημοκρατικής

«παλιάς αριστεράς» της Νέας Υόρκης, αφιερωμένου στις «Μαχόμενες Μειονότητες γύρω από τον Κόσμο: Δικαιώματα, Ελπίδες, Απειλές», προβάλλει πάνω σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα, με το ανθρωπιστικό χαρακτηριστικό της καλής θέλησης μιας ορισμένης ακαδημαϊκής «αριστεράς», όχι μόνο τη φιλελεύθερη κοινή λογική των ΗΠΑ αλλά και την έννοια της *μειονότητας* — *minority* (θα πρέπει πάντα να θυμούμαστε την αγγλική λέξη, για να μην ξεχνάμε ότι έχουμε να κάνουμε με μια λαϊκή έννοια, που έχει εισαχθεί στη θεωρία — κι ακόμα είναι πάλι ευρωπαϊκής προέλευσης)¹⁹, η οποία προϋποθέτει ακριβώς αυτό που πρέπει να αποδειχθεί: ότι οι κατηγορίες, που είναι αποκομμένες μέσα από ένα δοθέν έθνος-κράτος στη βάση των «πολιτιστικών» ή «εθνικών» γνωρισμάτων, έχουν την επιθυμία ή το δικαίωμα να απαιτούν αστική και πολιτική αναγνώριση σαν *τέτοιες*. Αλλά οι μορφές, κάτω από τις οποίες τα άτομα επιδιώκουν όπως η συλλογική τους ύπαρξη και συμμετοχή αναγνωρισθούν από το κράτος, μεταβάλλονται σε διάφορους χρόνους και τόπους σαν συναρτήσεις των ιστορικών παραδόσεων και πάντοτε αποτελούν στοιχήματα αγώνων στην ιστορία. Με τον τρόπο αυτό, μια φαινομενικά αυστηρή και γενναιόδωρη συγκριτική ανάλυση μπορεί, χωρίς ακόμη οι συγγραφείς της να το αναγνωρίσουν, να συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας προβληματικής, που έγινε από και για Αμερικανούς, να εμφανίζεται σαν να είναι παγκόσμια.

Ερχόμαστε, έτσι, σ' ένα διπλό παράδοξο. Στον αγώνα τους για τη μονοπωλίωση της παραγωγής του οράματος του κοινωνικού κόσμου, που καθολικά αναγνωρίζεται ως παγκόσμια, όπου σήμερα κατέχουν μια εξέχουσα, για να μην πούμε προεξέχουσα, θέση, οι ΗΠΑ αποτελούν βέβαια μια μοναδική περίπτωση, αλλά η μοναδικότητά τους δε βρίσκεται εκεί που η εθνική κοινωνιοδικία κι η κοινωνική επιστήμη συμφωνούν να την τοποθετήσουν, δηλαδή, στη ρευστότητα μιας κοινωνικής (δια)τάξης που προσφέρει εκπληκτικές ευκαιρίες για κινητικότητα (ειδικά σε σύγκριση με τις υποτιθέμενες άκαμπτες κοινωνικές δομές του Παλιού Κόσμου): οι αυστηρότερες συγκριτικές αναλύσεις συγκλίνουν να συμπεράνουν ότι οι ΗΠΑ δε διαφέρουν θεμελιωδώς από άλλα βιομηχανικά έθνη, ακόμη αν και η έκταση των ταξικών ανισοτήτων είναι αξιοσημείωτα ευρύτερη στην Αμερική²⁰. Αν η περίπτωση των ΗΠΑ είναι αληθινά μοναδική, σύμφωνα με το παλιό Τοκβιλιανό θέμα που ακούραστα ανανεώνεται και περιοδικά εκσυγχρονίζεται, είναι πάνω από όλα εξαιτίας του *άκαμπτου* *δυϊσμού* της φυλετικής διαίρεσής τους. Κι επιπλέον, εξαιτίας της ικανότητάς τους να επιβάλουν ως παγκόσμιο το στοιχείο εκείνο που είναι το πλέον ιδιαίτερο για αυτές, ενώ περνούν σαν εξαιρετικό εκείνο που αποτελεί το συνηθέστερο.

Αν είναι αλήθεια ότι η άρνηση της ιστορικότητας, που σχεδόν αναπόφευκτα απορρέει από τη μετανάστευση ιδεών διαμέσου των εθνικών συνόρων, είναι ένας από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην άρνηση της συνειδητοποίησης και στην ψεύτικη παγκοσμιοποίηση (όπως, για παράδειγμα, με τους θεωρητικούς «*λάθος φίλους*» - «*faux amis*»), τότε μόνο μια γνήσια ιστορία της γένεσης των ιδεών για τον κοινωνικό κόσμο, συνδυασμένη με μια ανάλυση των κοινωνικών μηχανισμών της διεθνούς κυκλοφορίας αυτών των ιδεών, θα μπορούσε να οδηγήσει τους διανοούμενους, στην περίπτωση αυτή όπως και σε άλλες, σε μια καλύτερη κυριότητα εκείνων των εργαλείων, με τα οποία αυτοί επιχειρηματολογούν χωρίς να κάνουν τον κόπο να επιχειρηματολογήσουν από πριν για αυτά²¹.

Μετάφραση: Μουσής Α. Μπουντουρίδης

Σημειώσεις

1. Πρέπει να τονισθεί από την αρχή, για να αποφευχθεί οποιαδήποτε παρεξήγηση —και να απορριφθεί η αναμενόμενη κατηγορία του «αντι-αμερικανισμού»— ότι τίποτε δεν είναι περισσότερο καθολικό από τον ισχυρισμό για το καθολικό ή, ακριβέστερα, για την παγκοσμιοποίηση μιας ιδιαίτερης άποψης για τον κόσμο. Κι ότι η ανάλυση που γίνεται εδώ θα ισχύει, *mutatis mutandis*, και για άλλα πεδία και για άλλες χώρες (ιδιαίτερα για τη Γαλλία: δείτε Bourdieu, 1992).

2. Μεταξύ των βιβλίων που πιστοποιούν αυτή την άγρια McDonaldization της σκέψης, μπορεί κανείς να παραπέμψει στην ελιτιστική ιερειάδα του Alan Bloom, *The Closing of the American Mind* (1987), που αμέσως μεταφράστηκε στα γαλλικά από τον Julliard υπό τον τίτλο *L'Âme désarmée* (1987), και το οργισμένο φυλλάδιο του νεο-συντηρητικού Ινδού μετανάστη (και βιογράφου του Reagan), που στεγάζεται στο Manhattan Institute, του Dinesh DiSouza, το *Illiberal Education: The Politics of Race and Sex on Campus* (1991), που μεταφράστηκε στα γαλλικά με τον τίτλο *L'Éducation contre les libertés* (1993). Ένας από τους καλύτερους δείκτες για να δούμε τις ερμηνείες, που προσεγγίζουν αυτές τις νέες διανοουμενίστικες δοξασίες με πλανητικές αξιώσεις, είναι η εντέλως ασυνήθιστη ταχίστρια, με την οποία μεταφράζονται κι εκδίδονται στο εξωτερικό (ιδίως σε σύγκριση με τις επιστημονικές ερμηνείες). Για μια συνολική εγγύχλια θεώρηση της χαράς και της λύπης των αμερικανικών ακαδημαϊκών παραγόντων, δείτε το πρόσφατο τεύχος του *Daedalus*, που είναι αφιερωμένο στο «Αμερικανικό Ακαδημαϊκό Επάγγελμα» (no. 126 [φθινόπωρο], 1997), ιδίως το άρθρο του B. Clark, «Small Worlds, Different Worlds: The Uniqueness and Troubles of American Academic Professions» και το άρθρο του P. Altbach, «An International Academic Crisis? The American Professoriate in Comparative Perspective».

3. Δείτε D. Massey και N. Demon, *American Apartheid* (1993), M. Waters, *Ethnic Options* (1990), D.A. Hollinger, *Postethnic America* (1995) και J. Hochschild, *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation* (1996). Για μια ανάλυση όλων αυτών των ερωτημάτων, που κατ'όλην φωτίζει την ιστορική τους προέλευση κι επανάληψη, δείτε D. Lacome, *La Crise de l'identité américaine: du melting pot au multiculturalisme* (1997).

4. Για τον επιτακτικό χαρακτήρα της πολιτιστικής αναγνώρισης, δείτε C. Taylor, *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* (1994), και τα χείμενα που συλλέχθηκαν και παρουσιάστηκαν από τον T. Goldberg (ed.), *Multiculturalism: A Critical Reader* (1994). Για τη στήριξη των στρατηγικών αναπαράγωγής της μεσαίας τάξης των ΗΠΑ, L. Wacquant, «La Généralisation de l'insécurité salariale en Amérique: restructurations d'entreprises et crise de reproduction sociale» (1996b). Η βαθιά δυσφορία της αμερικανικής μεσαίας τάξης περιγράφεται ωραία από K. Newman, *Declining Fortunes* (1993).

5. Για την «παγκοσμιοποίηση» σαν ένα «αμερικανικό πρότζεκτ», δείτε N. Fligstein, «Rhétorique et réalités de la "mondialisation"» (1997). Για την αμφίσημη γοητεία της Αμερικής στη μεταπολεμική περίοδο, L. Boltanski, «America, America... le plan Marshall et l'importation du "management"» (1981) και R. Kuisel, *Seducing the French: The Dilemma of Americanization* (1993).

6. Αυτή δεν είναι η μοναδική περίπτωση ενός παραδόξου, που δείχνει μια από τις πιο τυπικές συνέπειες της συμβολικής επικυριαρχίας, όπου ένα πλήθος θεμάτων, που οι ΗΠΑ εξάγουν κι επιβάλλουν σ' ολόκληρο τον πλανήτη, αρχίζοντας με την Ευρώπη, έχουν δανεισθεί απ' αυτούς που τώρα τα αποδέχονται σαν τις πιο προχωρημένες μορφές της θεωρίας.

7. Για μια βιβλιογραφία αυτής της άτακτα διαμορφωμένης συζήτησης, δείτε *Philosophy & Social Criticism*, 14 (3-4) (1988), ειδικό τεύχος, «Universalism vs Communitarianism: Contemporary Debates in Ethics».

8. Από αυτή την άποψη, άκομψα κοινωνιολογική, ο διάλογος μεταξύ του Rawls και του Habermas —για τους οποίους δε θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι είναι ισοδύναμοι, αν εξαγάγουμε τις φιλοσοφικές παραδόσεις που αποδέχονται— είναι πολύ σημαντικός (δείτε, για παράδειγμα, Habermas, «Reconciliation through the Public Use of Reason: Remarks on Political Liberalism», 1995).

9. Υπάρχει ένα δυνατό αντίδοτο στο εθνοκεντρικό δηλητήριο αυτού του θέματος στη δουλειά του Anthony Marx, *Making Race and Nation: A Comparison of the United States, South Africa and Brazil* (1998), η οποία δείχνει ότι οι φυλετικές διαίρεσεις είναι στενά συνδεδεμένες με την πολιτική κι ιδεολογική ιστορία της μελετούμενης χώρας, όπου το κάθε κράτος δημιουργεί με κάποιο τρόπο την έννοια της «φυλής» που τον ταυρίζει.

10. Πόσο καλό ακόμη πρέπει να περιμένουμε για ένα βιβλίο με τίτλο *Ρατσιστική Γαλλία*, ενός Γάλλου κοινωνιολόγου, περισσότερο προσληφμένου στις προσμονές του δημοσιογραφικού πεδίου παρά στις πολυτιμολογίες της κοινωνικής πραγματικότητας;

[Σημείωση μεταφραστών στα αγγλικά: οι συγγραφείς υπαινίσσονται τον Michel Wieviorka et al., *la France raciste*, 1993].

11. Ο James McKee δείχνει στο αριστούργημά του, *Sociology and the Race Problem: The Failure of a Perspective* (1993), αφενός, ότι αυτές οι δήθεν επιστημονικές θεωρίες αναπαράγουν το στερεότυπο της πολιτιστικής κατωτερότητας των μαύρων και, αφετέρου, ότι απεδείχθησαν ιδιόμορφα ανίκανες να προβλέψουν και μετά να εξηγήσουν την κινητοποίηση των μαύρων στις μεταπολεμικές δεκαετίες και τις φυλετικές ταραχές της δεκαετίας του 1960.

12. Ατή η κατάσταση του καθολικού πρότυπου, του «μεσημβρινού του Greenwich», σε σχέση με τον οποίον εκτιμούνται οι πρόοδοι κι οι καθυστερήσεις, οι «αρχαϊσμοί» κι οι «μοντερνισμοί» (η πρωτοπορία), είναι μέρος των καθολικών χαρακτηριστικών αυτών που συμβολικά κυριαρχούν σε κάποια επικράτεια (δείτε Casanova, 1997).

13. Για την εισαγωγή του θέματος του γκέτο στην πρόσφατη συζήτηση για την πόλη και τα δεινά της, δείτε L. Wacquant, «Pour en finir avec le mythe des "cités-ghettos": les différences entre de France et les États-Unis» (1992).

14. Υπόρχει μια παραδειγματική περιγραφή της διαδικασίας μεταφοράς της εξουσίας της καθιέρωσης στην καλλιτεχνική avant-garde από το Παρίσι ως τη Νέα Υόρκη στο κλασικό βιβλίο του Serge Guilbaut, *How New York Stole the Idea of Modern Art: Abstract Impressionism, Freedom, and the Cold War* (1983).

15. Αυτό δεν είναι ένα απομονωμένο περιστατικό: καθώς το παρόν άρθρο τυπωνόταν, ο ίδιος εκδοτικός οίκος ενεπλάκη σ' έναν άγριο διαπληκτισμό με τους πολεοδόμους Ronald van Kempen και Peter Marcuse, όταν προσπάθησε να τους βάλει να αλλάξουν τον τίτλο της συλλογικής δουλειάς τους, *The Partitioned City*, στον πιο της μόδας και φινιρισμένο, *Globalizing Cities*.

16. Όπως ο John Westergaard είχε ήδη παρατηρήσει πριν λίγα χρόνια στην προεδρική ομιλία του στη Βρετανική Κοινωνιολογική Εταιρεία («About and Beyond the Underclass: Some Notes on the Influence of the Social Climate on British Sociology Today», 1992).

17. Μπαίνοντας στο μεγάλο κόπο να επιζηρηματολογήσει για το προφανές, ότι, δηλαδή, η έννοια της «κάτω τάξης» («underclass») δεν εφαρμόζεται στις γαλλικές πόλεις, ο Cyprien Avenel (1997) δέχεται κι ενισχύει την προκατειλημμένη ιδέα, σύμφωνα με την οποία η έννοια αυτή έχει αγοραστική αξία στην αστική πραγματικότητα των ΗΠΑ.

18. Οι διαφορές αυτές έχουν βαθιές ιστορικές ρίζες, όπως πιστοποιούνται από μια συγκριτική ανάλυση της δουλειάς της Giovanna Procacci (για τη Γαλλία) και του Michael Katz (για τις ΗΠΑ) (Procacci, 1933, Katz, 1997).

19. Το πρόβλημα της γλώσσας, που θίγεται εδώ εκ των υστέρων, είναι ταυτόχρονα κρίσιμο κι ακανθώδες. Γνωρίζοντας τις προφυλάξεις που οι εθνολόγοι παίρνουν όταν εισάγουν τις λέξεις των ιθαγενών, κανείς δεν μπορεί παρά να εκπλαγεί —μολονότι αντιλαμβάνεται καλά όλα τα συμβολικά οφέλη που δίνει αυτό το στίλβωμα της νεωτερικότητας— όταν οι κοινωνικοί επιστήμονες πρέπει να μοιράζονται την επιστημονική γλώσσα τους με τόσους πολλούς θεωρητικούς «faux amis» («λάθος φίλους») βασισμένοι σε μια απλή λεξιλογική πανομοιωτιπία (minority - *minorité*, για μενότητα, profession - *profession*, για επάγγελμα, κ.λπ.), χωρίς να μπορούν να δουν ότι αυτές οι μορφολογικά παρόμοιες λέξεις διαχωρίζονται από ένα ολόκληρο σύνολο διαφορών μεταξύ του κοινωνικού συστήματος, στο οποίο παρήχθησαν, και του νέου συστήματος, στο οποίο εισήχθησαν. Αυτοί που περισσότερο εκτέθηκαν στην πλάνη των «faux amis» είναι προφανώς οι Βρετανοί, διότι μιλούν φυσικά την ίδια γλώσσα, αλλά επίσης διότι συχνά έμαθαν την κοινωνιολογία τους από αμερικανικά συγγράμματα και βιβλία και δεν έχουν πολλά να αντιπαραθέσουν σε μια τέτοια εισβολή, εκτός από κάποια ακραία επιστημολογική ερμηνεία. (Βέβαια, υπάρχουν ισχυρά κέντρα αντίστασης στην αμερικανική ηγεμονία, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση των εθνικών σπουδών, γύρω από το περιοδικό *Ethnic and Racial Studies* [Εθνικές και Φυλετικές Σπουδές], που διευθύνεται από τον Martin Bulmer, και γύρω από την ερευνητική ομάδα του Robert Miller για το ρατσισμό και τη μετανάστευση στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. Αλλά αυτά τα εναλλακτικά παραδείγματα, που στοχεύουν να εστιασθούν πλήρως στην ειδική κατάσταση της βρετανικής εθνοφυλετικής διάταξης, εντούτοις δεν ορίζονται σ' αντίθεση με τις αμερικανικές έννοιες και τα βρετανικά παράγωγά τους). Έπεται ότι η Αγγλία είναι δομικά προδιατεθειμένη να δράσει σαν Δούρειος Ίππος, διά του οποίου οι όροι της αμερικανικής ακαδημαϊκής κοινής λογικής διεισδύουν στον ευρωπαϊκό διανοουμενιστικό χώρο (τόσο σε διανοουμενιστικά θέματα όσο σε θέματα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής). Είναι στην Αγγλία που η δραστηριότητα των συντηρητικών ιδρυμάτων και των μισθωμένων διανοούμενων έχει εδραιωθεί για περισσότερο χρόνο, χάρει της μεγαλύτερης υποστήριξης κι είναι η πλέον αποτελεσματική. Η απόδειξη βρίσκεται στον επιστημονικό μύθο της «κάτω τάξης» («underclass») σαν αποτέλεσμα των παρεμβάσεων υψηλού προφίλ στα μίντια, που έκανε ο Charles Murray, εμπεριφορνάμων του Manhattan Institute και διανοούμενος γκουρου της φιλελεύθερης δεξιάς στις ΗΠΑ, και στο συμπλήρωμά του, το θέμα της «εξάρτησης» των μειονεκτούντων πολιτών από τη δημόσια βοήθεια, την οποία σήμερα ο Tony Blair προ-

τρέπει να ελαττώσει δραστηκά, για να «απελευθερώσει» τους φτωχούς από το «ζιγρό» της κοινωνικής αφοχής, όπως έκανε ο Clinton για τους Αμερικανούς Ξαδελφούς τους το καλοκαίρι του 1996.

20. Δείτε ιδίως R. Erickson και J. Goldthorpe, *The Constant Flux: A Study of Mobility in Industrial Societies* (1992). Ο Erik Olin Wright φθάνει στο κατά πολύ ίδιο αποτέλεσμα με μια αξιοσημείωτα διαφορετική μεθοδολογία στο *Class Counts: Comparative Studies in Class Inequality* (1997). Για τους πολιτικούς παργκόντες που προοδικοποιούν την κλίμακα των ανισοτήτων στις ΗΠΑ και την ανύψωση τους τις τελευταίες δυο δεκαετίες, C. Fischer et al., *Inequality by Design: Cracking the Bell Curve Myth* (1996).

21. Σε μια εργασία ουσιαστική για την πλήρη εκτίμηση του βάρους του ιστορικού ασυνειδήτου, που επιβιώνει σε μια περισσότερο παρεξηγήσιμη κι αποθνήσκουσα μορφή στις ακαδημαϊκές προβληματικές μιας χώρας, και της ιστορικής βαρύτητας, που δίνει στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό ένα μεγάλο μέρος της εκπληκτικής δύναμης επιβολής, η Dorothy Ross (1991) αποκαλύπτει πώς οι αμερικανικές κοινωνικές επιστήμες (οικονομικά, κοινωνιολογία, πολιτική επιστήμη και ψυχολογία) ανορθώθηκαν εξ αρχής πάνω σε δυο συμπληρωματικά δόγματα της εθνικής ιδεολογίας: το «μεταφυσικό ατομικισμό» και την ιδέα μιας διαμετρικής αντίθεσης μεταξύ του δυναμισμού και της ευελιξίας της «νέας» αμερικανικής κοινωνικής (δια)τάξης, από τη μια μεριά, και τη στασιμότητα και την ακαμψία των «παλιών» ευρωπαϊκών κοινωνικών σχηματισμών, από την άλλη μεριά. Μπορεί κανείς να βρει αμεσες επανα-μεταφορές αυτών των δυο θεμελιακών δόγματων, όπως για το πρώτο δόγμα, στο ήδη εν εξαντισμένο ιδίωμα της «μεγάλης» κοινωνιολογικής θεωρίας, με την κανονιστική προσπάθεια του Talcott Parsons να επεξεργασθεί μια «βουλητική θεωρία της δράσης», και, πιο πρόσφατα, στην αναβίωση της ονομαζόμενης «θεωρίας της ορθολογικής επιλογής», και, για την περίπτωση του δεύτερου δόγματος, στη «θεωρία της νεοτερικότητας», η οποία θέσπισε στην ύπαιθρο θέση για τη μελέτη των κοινωνικών μεταβολών στις τρεις δεκαετίες μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τώρα κάνει μια απρόσμενη επιστροφή στο πεδίο των μετα-σοβιετικών σπουδών, όπως και σε διάφορα ρεύματα της «παγκοσμιοποίησης».

Αναφορές

- Altbach, P. (1997) «An International Academic Crisis? The American Professoriate in Comparative Perspective», Special Issue, «The American Academic Profession», *Daedalus* 126: 315-38.
- Avenel, C. (1997) «La Question de l'underclass des deux côtés de l'Atlantique», *Sociologie du Travail* 39 (2): 211-37.
- Bender, T. (1997) «Politics, Intellect, and the American University, 1945-1995», *Daedalus* 126 (winter): 1-38.
- Bloom, A. (1987) *The Closing of the American Mind*. New York: Simon & Schuster. (French trans. L'Âme désarmée [«The Disarmed Soul»], Paris: Julliard, 1987).
- Boltanski, L. (1981) «America, America... Le plan Marshall et l'importation du "management"», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 38: 19-41.
- Bourdieu, P. (1992) «Deux impérialismes de l'universel», in C. Faure and T. Bishop (eds) *L'Amérique des Français*. Paris: Editions François Bourin.
- Casanova, P. (1997) «L'Espace littéraire international», PhD thesis, University of Paris I.
- Clark, B. (1997) «Small Worlds, Different Worlds: The Uniqueness and Troubles of American Academic Professions», Special Issue, «The American Academic Profession», *Daedalus* 126: 21-42.
- DaCosta, K. (1999) «Remaking "Race": Social Bases and Implications of the Multiracial Movement in America», PhD thesis, University of California, Berkeley.
- Daedalus* (1997) Special Issue, «The American Academic Profession», *Daedalus* 126 (autumn).
- Dangschat, J. (1994) «Concentration of Poverty in the Landscapes of "Boomtown" Hamburg: The Creation of a New Urban Underclass?», *Urban Studies* 31 (77): 1133-47.
- Davis, F.J. (1991) *Who is Black? One Nation's Rule*. University Park: Pennsylvania State Press.
- Degler, C. (1995) *Neither Black nor White: Slavery and Race Relations in Brazil and the United States*. Madison: University of Wisconsin Press. (First published 1974).
- DiSouza, Dinesh (1991) *Illiberal Education: The Politics of Race and Sex on Campus*. New York: The Free Press. (French trans. *L'Éducation contre les libertés* [«Education against Freedom»], Paris: Gallimard, Collection le Messager).

- Dixon, K. (1997) «Les Évangélistes du marché», *Liver* 32 (Sept.): 5-6.
- Dixon, K. (1998) *Les évangélistes du marché*. Paris: Editions Liber/Raisons d'agir.
- Erickson, R. and J. Goldthorpe (1992) *The Constant Flux: A Study of Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Fantasia, R. (1994) «Everything and Nothing: The Meaning of Fast-Food and Other American Cultural Goods in France», *The Tocqueville Review* 15 (7): 57-88.
- Fischer, C. et al. (1996) *Inequality by Design: Cracking the Bell Curve Myth*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Fligstein, N. (1997) «Rhétorique et réalités de la "mondialisation"», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 119 (Sept.): 36-47.
- Freire, G. (1978) *Maîtres et esclaves*. Paris: Gallimard.
- Goldberg, T. (ed.) (1994) *Multiculturalism: A Critical Reader*. Cambridge: Blackwell.
- Grémion, P. (1989) *Preuves, une revue européenne à Paris*. Paris: Julliard.
- Grémion, P. (1995) *Intelligence de l'anticommunisme: le Congrès pour la liberté de la culture à Paris*. Paris: Fayard.
- Guilbaut, Serge (1983) *How New York Stole the Idea of Modern Art: Abstract Impressionism, Freedom, and the Cold War*. Chicago: University of Chicago Press.
- Habermas, J. (1995) «Reconciliation through the Public Use of Reason: Remarks on Political Liberalism», *Journal of Philosophy* 3: 109-31.
- Hanchard, M. (1994) *Orpheus and Power: The Movimento Negro of Rio de Janeiro and São Paulo, 1945-1988*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hart, H.L.A. (1975) «L'underclass dans la sociologie américaine: exclusion sociale et pauvreté», *Revue Française de Sociologie* 34 (3): 421-39.
- Hochschild, J. (1996) *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hollinger, D.A. (1995) *Postethnic America*. New York: Basic Books.
- Jencks, C. and P. Peterson (eds) (1991) *The Urban Underclass*. Washington, DC: Brookings Institution.
- Katz, M. (1997) *In the Shadow of the Poorhouse: A History of Welfare in America*, new ed. New York: Basic Books.
- Kuisel, R. (1993) *Seducing the French: The Dilemma of Americanization*. Berkeley: University of California Press.
- Lacorne, D. (1997) *La Crise de l'identité américaine: du melting pot au multiculturalisme*. Paris: Fayard.
- McKee, J. (1993) *Sociology and the Race Problem: The Failure of a Perspective*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Marx, A. (1998) *Making Race and Nation: A Comparison of the United States, South Africa and Brazil*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Massey, D. and N. Demon (1993) *American Apartheid*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mingione, E. (1996) *Urban Poverty and the Underclass: A Reader*. Oxford: Blackwell.
- Myrdal, G. (1963) *Challenge to Affluence*. New York: Pantheon.
- Newman, K. (1993) *Declining Fortunes*. New York: Basic Books.
- Philosophy & Social Criticism* (1988) Special Issue, «Universalism vs Communitarianism: Contemporary Debates in Ethics», *Philosophy & Social Criticism* 14 (3-4).
- Procacci, G. (1993) *Gouverner la misère: la question sociale en France, 1789-1848*. Paris: Seuil.
- Reid, G.A. (1992) *Blacks and Whites in São Paulo, 1888-1988*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Ringer, F. (1969) *The Decline of the Mandarins*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodant, J. (1992) «An Emerging Ethnic Underclass in the Netherlands? Some Empirical Evidence», *New Community* 19 (1): 129-41.
- Ross, D. (1991) *The Origins of American Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J.A. (1991) *The Idea Brokers: Think Tanks and the Rise of the New Policy Elite*. New York: The Free Press.
- Spencer, J.M. (1997) *The New Colored People: The Mixed Race Movement in America*. New York: New York University Press.
- Taylor, C. (1994) *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Telles, E.E. (1995) «Race, Class, and Space in Brazilian Cities», *International Journal of Urban and Regional Research* 19 (3): 395-106.
- van Kempen, R. and P. Marcuse (in press) *The Partitioned City*. Cambridge: Blackwell.
- Wacquant, L. (1992) «Pour en finir avec le mythe des "cités-ghettos": les différences entre la France et les États-Unis», *Annales de la Recherche Urbaine* 52 (Sept.): 20-30.
- Wacquant, L. (1996a) «L'Underclass urbaine dans l'imaginaire social et scientifique américain», pp. 248-62 in S. Paugam (ed.) *L'Exclusion: l'état des savoirs*. Paris: Éditions La Découverte.
- Wacquant, L. (1996b) «La Généralisation de l'insécurité salariale en Amérique: restructurations d'entreprises et crise de reproduction sociale», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 115 (Dec.): 65-7.
- Wagley, C. (1965) «On the Concept of Social Race in the Americas», pp. 531-45 in D.B. Heath and R.N. Adams (eds) *Contemporary Cultures and Societies in Latin America*. New York: Random House.
- Waters, M. (1990) *Ethnic Options*. Berkeley: University of California Press.
- Westergaard, J. (1992) «About and Beyond the Underclass: Some Notes on the Influence of the Social Climate on British Sociology Today», *Sociology* 26 (4): 575-87.
- Whelm, C.T. (1996) «Marginalization, Deprivation, and Fatalism in the Republic of Ireland: Class and Underclass Perspectives», *European Sociological Review* 12 (1): 33-51.
- Wieviorka, M. et al. (1993) *La France raciste*. Paris: Seuil.
- Williamson, J. (1980) *The New People: Miscegenation and Mulattoes in the United States*. New York: New York University Press.
- Winant, H. (1994) «Racial Formation and Hegemony: Global and Local Developments», in A. Rattansi and S. Westwood (eds) *Racism, Identity, Ethnicity*. Oxford: Blackwell.
- Winant, H. (1995) *Racial Conditions*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wright, E.O. (1997) *Class Counts: Comparative Studies in Class Inequality*. Cambridge/Paris: Cambridge University Press/Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.

Tshibumba Kanta Matule, 1973